

Prožitky člověka ve spánku jako předzvěst prožitků po smrti

Rudolf Steiner

Poměr mezi spánkem a bděním • Vetrávání vzpomínky po dvou až třech dnech • Spánek a smrt • Odložení éterného těla po smrti • Přejít ziskaneho myšlenkového bohatství do univerza • Člověk jako místo pěstování myšlenek bohů • Trojrozměrný, dvojrozměrný a jednorozměrný svět • Skryté jednorozměrné sluneční paprsky v kamenných instalacích • Posouzení našich činů kosmem • Zpětné posmrtné prožívání toho, co člověk v pozemském životě prospal • Dříve lidé navazovali na posledního bódhisattvu; dnes může být jen Kristus vůdcem v životě mezi smrtí a novým narozením

Ve výkladu o poměru spánku a bdění v člověku na jedné straně a členění člověka na straně druhé jsme mohli vidět, že při spánku člověk prožívá vskutku zásadní rozpolčení svého pozemského bytí. Z různých zmínek posledních dní jsme viděli, že u člověka musíme rozlišovat to, co je smyslově-fyzicky vnímatelné, tedy fyzické tělo, a to, co již smyslově-fyzicky vnímatelné není a co lze vidět jen v imaginaci, tedy tělo éterné neboli, jak musím také říci, tělo utvářejících sil. Toto tělo utvářejících sil obsahuje živoucí síly, které se starají o růst člověka a jsou základem pochodů výživy, celé výstavby člověka atd. Toto tělo utvářejících sil však obsahuje rovněž, jak jsme viděli, celou soustavu lidských myšlenek. Do tohoto těla utvářejících sil neboli éterného těla a do fyzického těla jsou pak začleněny dva vyšší články lidské bytosti, tedy to, co lze označit - už jsem říkal, že se není třeba pozastavovat nad terminologií - jako astrální tělo a jako vlastní ústrojnost Já.

Při běžném denním životě člověka jsou tyto čtyři články lidské přirozenosti vzájemně činné, vzájemně na sebe působí, nacházejí se ve velmi těsném spojení. Jakmile člověk přejde do stavu spánku, od astrálního těla a Já se oddělí fyzické tělo a tělo utvářejících sil, které zůstanou, mohu-li to tak říci, ležet v posteli, zatímco astrální ústrojnost a ústrojnost Já vstoupí do čistě duchovního světa. A člověk je tedy od usnutí do probuzení ve své bytosti rozpolcený: na jedné straně máme fyzickou ústrojnost s ústrojností éternou, která zároveň uchovává veškerý myšlenkový svět člověka, a na druhé straně máme ústrojnost Já a astrální ústrojnost.

Mám dojem, že během těchto dní kdosi vyjádřil pochybnost, že pokud by veškerý myšlenkový svět zůstal během spánku v éterné ústrojnosti, člověk by nemohl do stavu spánku působit myšlenkami, neboť ty přece pojmá jen v bdělém stavu. V tom, kdo to říkal, se tak projevila určitá obava, že by se síla myšlenek - například když člověk do myšlenek zahalí nějaká přání týkající se jeho bližních nebo když se takové myšlenky týkají někoho, kdo je ve stavu spánku - mohla ztratit, protože je člověk nepřenesl s sebou do spánku. Na to bych odpověděl jedním obrazem.

Asi jste nikdy neslyšeli o tom, že by někdo, kdo chce puškou trefit cíl, musel po tom cíli tou puškou rovnou hodit. Vypálí munici, ale pušku si ponechá u sebe. Nelze ovšem říci, že by jenom proto, že si pušku ponechá u sebe, nic nesměřovalo k cíli. Stejně tak nedojde k tomu, že by účinky bdělého života, myslícího bdělého života nezasáhly do života ve spánku, poněvadž si myšlenky ponecháme ve fyzickém a éterném těle a samotné je do života ve spánku nevyšleme. Právě v případě těchto subtilních věcí se jedná o to, abychom vždycky mysleli exaktně, tak exaktně, jak to vlastně pro fyzický svět nikdy nemáme zapotřebí,

protože nás tu věci vnějšího světa okamžitě opravují.

Z toho, co zde v těchto dnech bylo vysloveno, tedy vidíme, že mezi fyzickým a éterným tělem existuje mnohem užší vztah než například mezi éterným tělem a astrální ústrojností. Během celého pozemského života totiž fyzické a éterné tělo zůstávají spolu. Nikdy, ani ve spánku, se od sebe neoddělí. Éterné a astrální tělo se od sebe ve spánku oddělit musí.

A úzké spojení existuje také mezi Já a astrální ústrojností, neboť ani ty se od sebe během pozemského života nikdy neoddělí. Avšak spojení mezi astrálním a éterným tělem je volnější. Tady právě může nastat ono rozpolcení. To má ovšem na pozemský život člověka i na jeho život mimozemský zcela konkrétní účinek. Jestliže se nacházíme v bdělém stavu, ožívujeme svým Já své smysly a svým astrálním tělem svou nervovou soustavu; a to, co tímto způsobem vzniká, posíláme do éterného a fyzického těla. Pokud totiž chceme žít ve fyzickém světě, musíme všechno, co prožíváme v Já a v astrálním těle, posílat níže do éterného a fyzického těla. Proto se materialismus domnívá, že fyzické tělo by mohlo být v lidské bytosti vším; ve fyzickém těle se totiž skutečně musí všechno v životě mezi narozením (nebo, řekněme, početím) a smrtí otisknout, musí se v něm projevit.

Avšak tato práce spočívající v začleňování zážitků z pozemského bytí do éterného a fyzického těla neprobíhá bez překážek a obtíží. To, co prožíváme skrze smysly, co svým myšlením začleňujeme do své nervové soustavy, nejsme nikdy jen tak bez dalšího schopni také bezprostředně posílat níže do orgánů patřících k tělu utvářejících sil a k fyzickému tělu. To, co přijímáme z vnějšího fyzického světa, je v okamžiku přijímání utvářeno, formováno tak, aby se to shodovalo s vnějším bytím. Jestliže například vnímáme něco, co má hranatý tvar, vzniká v nás nejprve v rámci našeho Já a našeho astrálního těla prožitek hranatosti. Ten však nemůže být bezprostředně přijat do éterného těla. Éterné tělo se brání tomu, aby přijalo něco, co prožíváme ve smyslovém vnějším světě.

Do těchto poměrů může vyjasňujícím způsobem zasáhnout jen imaginativní poznání. Obvyklé smyslové pozorování, smyslový experiment na člověku ani intelektuální úvaha nejsou s to nahlédnout děj, který tu probíhá v nezbytném přetváření smyslově vnímaného, tak aby to bylo způsobitelné žít dál v našem éterném a fyzickém těle a my jsme se od něj mohli ve spánku oddělit. A teprve můžeme-li pozorovat, jaký je vlastně u pozemského člověka poměr mezi bděním a spánkem, přijdeme na to, že v životě probíhá neustálý boj. Člověk přijme vnější dojem, vnější prožitek. Ten však nemůže ihned přejít do fyzického a éterného těla, protože - použijí-li tohoto hrubého příkladu - prožitek, který máme u nějaké hranaté věci, může vstoupit do éterného a do fyzického těla, teprve až je zaoblený, až na sebe vezme svou vlastní formu. Musí dojít k důkladnému přeformování.

Toto přeformování toho, co žije zpočátku tak prchavě, tak jako Já a astrální tělo samotné, do podoby vymodelovaného útvaru, který pak může žít v éterném těle, a modelujícího pohybu, který může dále existovat ve fyzickém těle, toto přetváření je zdrojem vnitřního boje, který ovšem pro dnešní obvyklé lidské vědomí zůstává nevědomým. Kdo však má imaginativní poznání, může vidět tento boj, který trvá zpravidla dva až tři dny. Člověk se musí nad nějakým zážitkem dvakrát až třikrát vyspat, než se tento zážitek spojí s jinými zážitky, které již mají podobu otisku ve fyzickém a éterném těle. Musí se nad tím dvakrát až třikrát vyspat. A snový svět vlastně navenek, ovšem jen navenek, vyjadřuje tento boj. Když se člověku zdají sny, vsouvají se, jak jsem už vyložil, jeho Já a astrální tělo do těla éterného a fyzického, městnají se zde. Toto městnání je výrazem boje, který vám nyní popisuji a který trvá zhruba dva až tři dny. Vyspí-li se člověk nad zážitkem jednou, není zatím dostatečně vnořený do éterného těla. Teprve když se nad ním vyspí dvakrát až třikrát, je vnořený dostatečně. Takže tam, kde je člověk s ohledem na své astrální a éterné tělo volně spojený, vidíme ustavičné vzájemné protkávání.

Když to velmi zhruba schematicky nakreslíme [originální nákres se nezachoval], jestliže toto bude éterné tělo a toto astrální tělo ve spánku, pak na hranici, při probouzení nebo usínání probíhá ustavičný boj, živý pohyb, který se navenek vyjadřuje ve snu, vnitřně však znamená toto vetkávání zážitků do éterného a

fyzického těla. A teprve když se člověk nad nějakým zážitkem vyspí dvakrát, třikrát, někdy i vícekrát, dojde opět ke spojení tohoto zážitku s tím, co už je v podobě vzpomínky spojeno s éterným a fyzickým tělem; záleží totiž na tom, aby se zážitek proměnil ve vzpomínku, která pak zůstane zrovna tak ležet v posteli, když spíme, protože je v podstatě výrazem fyzického a éterného těla v myšlenkách. - Teprve za dva až tři dny se tedy zážitek vetká do vzpomínky.

Vnímat to je pro imaginativní poznání nesmírně zajímavým zážitkem. Už jen forma, v níž se to vyjadřuje, je významná. K vnějším pozemským zážitkům přistupujeme tak, že jim podle naturalistických zákonů dáváme určité kontury. To, co existuje v našem pozemském bytí, zkrátka prožíváme s určitými konturami, řekli bychom v přírodně-zákonité formě. Tyto přírodní zákony ustávají, když se zážitky začleňují do éterného těla. Všechno, co má tady určité kontury, přechází, abych tak řekl, do měkké obraznosti. Co je nehybné, dává se do pohybu, co je hranaté, se zaobluje. Všechno přechází z formy, kterou zažíváme jakožto intelektuální lidé, do podoby, kterou zažíváme jako lidé umělečtí.

To je vnitřní důvod, proč v dávnějších dobách, kdy lidé to, co jsem vám teď popsal, ještě instinktivně zřeli, bylo umění úplně jinak zakořeněné v životě než dnes. Dokonce ještě i v renesanci, která se obracela k dávnému umění, u Raffaela a dalších renesančních umělců, žila alespoň tradice tohoto přetváření intelektuálního v umělecké. V okamžiku, kdy člověk vystoupí do nadsmyslového světa, totiž všechno intelektuální ve své intelektuální formě ihned mizí a proměňuje se v umělecké. Jestliže jsou dnes lidé v umění natolik odkázáni na naturalismus a všechno chtějí dělat podle modelu, ukazují tím, že se od vlastní uměleckosti odchýlili. Lidstvo se do této původní uměleckosti musí znovu vžít.

A tak se lidský život, jak jsem popsal, skládá vlastně tak, že můžeme vždycky říci: Mám nějaký zážitek; ten během tří dnů vplyne do éterného těla. Bezprostřední prožitek do něj vplývá teprve o den později. A tak je člověk ve svém éterném těle se svým prožitkem takřikajíc hotový teprve za dva až tři nebo čtyři dny. Jakmile člověk projde branou smrti, oddělí se - což v pozemském bytí nikdy nenastane - éterné tělo od fyzického. Všechno, co bylo do éterného těla vetkáváno vždy během dvou, tří, čtyř dnů, se nyní v éterném těle odpoutávajícím se od těla fyzického zase rozplývá. A toto rozplývání trvá přibližně stejně dlouho, jak dlouho trvalo ono vetkávání. Ukazuje to imaginace, která dokáže náležitě posoudit, jak fyzické tělo drží svým odporem pohromadě to, co pozvolna vplývá do éterného těla. Když fyzické tělo po smrti odpadne, vidíme v prvních dnech po smrti, jak to, co se vetkalo do éterného těla, zase přechází do obecného kosmického éteru, jak se to zase rozplývá.

Tento zážitek rozplývání se veškerých vzpomínek člověk zase prožívá dva, tři, čtyři dny po své smrti. Můžeme to nazvat odkládáním éterného těla. Toto odkládání je ovšem vlastně neustálým zvětšováním a zvětšováním vzpomínek; vzpomínky ztrácejí třetí rozměr a stávají se dvojrozměrnými, zcela obraznými. A před člověkem stojí celkové tablo jeho života a odvíjí se v živých obrazech, když projde branou smrti, po dobu přibližně dvou, tří, čtyř dnů, což je individuálně různé podle jednotlivého člověka.

Ale tak jako ten, kdo studoval botaniku, vidí podle rostlinného zárodku, jaká z něj bude rostlina, vidí ten, kdo dospěl k imaginativnímu poznání, tento přechod éterného těla, to znamená celé soustavy vzpomínek do kosmu, nejen při smrti, ale vidí to již tehdy, pokud se to tu vyskytuje v obraze. A v obraze je to u člověka přítomné vždycky. Jestliže člověk dokáže porozumět tomu, co tu během oněch tří nebo případně více dnů zcela přechází do kosmu, pak v onom vplývání zážitků do éterného těla vidí obraz přípravy na to, co bude člověk dva, tři, čtyři dny vnitřně prožívat, až projde branou smrti. Zatímco člověk během svého pozemského bytí více méně nevědomě (pokud nedospěje k imaginativnímu poznání) prožívá toto involvování zážitků do vzpomínek udržovaných pohromadě fyzickým tělem, bezprostředně po smrti prožívá evolvování, tedy odvíjení svých vzpomínek a jejich přechod do kosmu. Co zde tedy pokaždé mezi usnutím a probuzením zanecháváme jako své myšlenkové bohatství, to bezprostředně po smrti přechází do celého univerza a spojuje se s ním. Když zemřeme, předáváme to kosmickému bytí.

Tyto věci musíme přijímat nejen rozumem, ale i citem. Neboť u takového děje cítíme, že člověk tu není jen sám pro sebe, že své bytí nesmí chápat egoisticky, ale že se nachází ve světě a je myslící bytostí; ovšem jeho myšlenky nejsou pouze něčím, co si smí uchovat, ale něčím, co po jeho smrti musí přejít do celého kosmu - jsou to síly působící v kosmu dále. Myslíme-li dobře, předáme po smrti kosmu své dobré myšlenky. Myslíme-li špatně, předáme po smrti kosmu své špatné myšlenky. Neboť člověk není v pozemském bytí jenom proto, aby se rozvíjel jako svobodná bytost (což ovšem má a což může právě na tomto základě, který pro něj kromě toho ještě připadá v úvahu), je tu také proto, aby byl bytostí, na niž pracují sami bohové, aby vedli kosmos od epochy k epoše. A řekl bych to takto: To, co mají bohové v podobě myšlenek ve- tkávat kosmu, musí připravovat prostřednictvím toho, co může být myšleno v jednotlivém lidském životě. Tady je to místo, kde musí bohové pěstovat myšlenky, jež ustavičně potřebují při vývoji světa, aby je jako vlastní silové impulzy vetkávali do svého kosmu.

Když je člověk ve stavu mezi usnutím a probuzením, žije svým Já a svou astrální ústrojností mimo fyzické a éterné tělo. V tomto stavu je jako duševně-duchovní bytost, jako Já a astrální tělo začleněný do duchovních sil prostupujících celý vesmír. Je ve světě, který je - mohu-li se vyjádřit obrazně - mimo jeho kůži, je ve světě, z něhož od probuzení do usnutí přijímá jen smyslové vjemy. Vstupuje tedy do nitra věcí, které mu během bdělého života ukazují svou vnější stránku. Zpět do myšlenek éterného těla však může být přineseno jen to, co venku mimo fyzické a éterné tělo prožívá astrální ústrojnost. To, co tam venku prožívá Já, nazpět být přineseno nemůže. Vlastní zážitky Já, prožívané ve spánku, proto během celého pozemského života zůstanou pro obvyklé vědomí a dokonce i pro vědomí imaginativní podvědomé. Zjevují se teprve inspirovanému vědomí, jak jsem ho v těchto dnech popsal.

Můžeme tedy říci: V případě toho, co člověk prožívá, aby to mohlo být vtisknuto do myšlenek, má dost síly, dost ve spánku nasbírané síly na to, aby to vtiskl do éterného těla. Během svého pozemského života však nemá dost síly na to, co prožívá Já od usnutí do probuzení v podobě přání a žádostí, které se opírají o pozemské prožitky a které prožíváme také od usnutí do probuzení. V naší epoše tak do vědomého bdělého života pozemského člověka přechází vskutku jen ta část života ve spánku, která se přeměňuje v myšlenky, respektive vtiskuje se do myšlenek. Naproti tomu to, co během lidského spánku prožívá vlastní Já, zůstává, abych tak řekl, skryto za závojem bytí.

Imaginativnímu a inspirativnímu vědomí se zde ovšem ukazují věci, které, je-li člověk dostatečně nezaujatý, jsou sice pro zdravý lidský rozum naprosto pochopitelné, proti nimž se však právě v dnešní civilizaci staví nesmírné předsudky. Již jen pochopení skutečnosti, že všechno, co je zde ve fyzickém světě trojrozměrné - a ve fyzickém světě prožíváme v podstatě všechno jako trojrozměrné - přechází z plastické do obrazné formy, z trojrozměrnosti do dvojrozměrnosti, má-li to být vtisknuto éternému tělu, vyžaduje jistou nezaujatost. Neboť v okamžiku, kdy přecházíme do imaginace, už nemáme co dělat se třemi rozměry, nebo dokonce, jak si myslí jedna odvozená věda, se čtyřmi rozměry; máme pak co dělat se dvěma rozměry. Obtíž představit si, co tu člověk prožívá, spočívá v tom, že lidé jsou naprosto zvyklí počítat v pozemských zážitcích se třemi rozměry, všechno si představovat podle tří rozměrů, a že proto, jedná-li se o přechod do dvou rozměrů, řeknou: Ano, ale ty dva rozměry jsou přece obsaženy ve třech rozměrech prostoru; dva rozměry roviny mohou ležet tak nebo tak, takže bychom stejně měli zase třetí rozměr.

Ten ovšem nemáme; jakmile vstoupíme do imaginativního světa, je třetí rozměr zcela lhostejný. Jestli je ta rovina tak nebo tak, je lhostejné; v okamžiku, kdy vstoupíme do éterného imaginativního světa, přestává mít třetí rozměr význam. Proto musí být všechny rovnice pro éter transformovány tak, aby se neodehrávaly v trojrozměrném světě, ale ve světě dvojrozměrném. To je jen taková vsuvka, kterou uvádím pro matematiky.

Chceme-li ovšem přejít do světa, který je přístupný inspiraci a v němž se jakožto Já nacházíme mezi usnutím a probuzením, pak se tento svět stává jednorozměrným. Pak už máme co dělat jen s jednorozměrným světem. A přechod k jednorozměrnému světu, který je předpokládáný schopností inspirace, schopností skutečně zřít duchovno, v němž žijeme mezi usnutím a probuzením, toto porozumění jednorozměrnému světu nesla ve všech dobách iniciační věda.

Vyložil jsem vám, jak se u typu Jakoba Bohma projevují skryté sluneční síly - nikoli vnější fyzická, světelná síla Slunce, nýbrž skryté sluneční síly. Tyto skryté sluneční síly nejsou ovšem takové, že by se šířily trojrozměrně, ale jsou vnímány jen v jednom rozměru. Dávnější, spíše instinktivní iniciační poznání dokázalo k této inspiraci pronikat, aniž by o tom mělo sebevědomé, jasné vědomí; avšak pronikalo k ní. A mnohé z toho, co se dochovalo ve zprávách z dávnějších epoch lidstva, můžeme pochopit jen tehdy, víme-li, že je to míněno ve vztahu k duchovnímu světu, k jednorozměrnému světu, kterého lze dosáhnout jen prostřednictvím inspirace - že se to tedy pro náš pozemský život vztahuje ke skrytým silám Slunce a hvězd. Mezi usnutím a probuzením nežijeme ve zjevených slunečních silách, nýbrž v slunečních silách skrytých. Tyto skryté sluneční síly prostupují například jisté kameny, třebaže fyzicky zjevné sluneční síly těmito kameny neproniknou. Když těmito kameny pronikají, stávají se ovšem jednorozměrnými. A člo věk, který dosáhne zření v inspiraci, pak také nemůže skrze jinak neprůhledné kameny vidět fyzické světlo, ale skryté sluneční síly; takže se kameny stávají pro skryté sluneční síly prostupnými, zároveň se však také stávají prostupnými pro síly inspirace.

V dávnějších dobách, ve velmi dávných dobách vývoje lidstva člověk takové pomůcky nepotřeboval. Když se pak ale vytrácelo dávné instinktivní jasnozření, které bylo základem dávného iniciačního poznání, sahalo lidé po takových pomůckách, po takových, abych tak řekl, abreviaturách*, aby přece jen zřeli to, co instinktivně inspirovaným poznáním již uzřít možné nebylo. A tehdy mohli lidé sáhnout například po takovýchto abreviaturách: Představte si, že sestavíme určitý počet kamenů - nakreslím je nejprve tak, jako kdybychom se na ně dívali shora. A teď je nakreslím ze strany. Nyní položím jeden kámen nahoru, při pohledu ze strany takto. Bude-li to umístěné tak, aby při určitých příležitostech procházely sluneční paprsky a dopadaly na krycí kámen, bude tento kámen zadržovat fyzické sluneční paprsky, zatímco skryté sluneční paprsky budou procházet.

Když se sem pak postaví člověk, který v tom má cvik, a tady ze strany se podívá, uvidí dopadat a mizet v zemi duchovní, jednorozměrné sluneční paprsky. Jestliže tedy lidé v dobách, kdy už to nedokázali vnímat bezprostředně, pomocí instinktivních jasnozřivých sil, postavili takovouto abreviaturu, byli pak schopni v tom malém stínovém prostoru, který vznikl, když se člověk podíval ze strany, vnímat svět duchovních slunečních paprsků, v němž člověk každou noc spí, to znamená pohlížet do světa, který člověk prožívá pokaždé mezi usnutím a probuzením. V takových zařízeních, s nimiž se setkáváme právě tady v tomto kraji, můžeme tedy vidět něco, pomocí čehož se v určitém přechodném období (které ovšem trvalo velmi dlouho) jistí moudří vůdcové lidstva snažili vnikat do skrytých slunečních sil - tedy právě do toho, do čeho takový člověk jako Jakob Bohme instinktivně vnikal pouhým nazíráním pozemských věcí.

Ačkoli dnes na vhodných místech uvidíme takové kamenné instalace, lze jejich skutečný smysl objasnit jen na základě toho, co může ukázat duchovní věda. Jinak věc přejdeme nějakým vnějším vysvětlením, které ji ovšem nepostihne.

Takovéto kameny pak samozřejmě můžeme postavit i tak, že budou, rozmístěny v kruhu, ukazovat zvláštní rozlišení duchovních slunečních paprsků podle jednotlivých souhvězdí.

Pokusil jsem se vysvětlit, v jakém světě žije naše Já mezi usnutím a probuzením. Tento svět není držěn pohromadě tím, co spočívá v silách fyzického a éterného těla. Ovšem z fyzického a éterného těla, které u pozemského člověka vůbec způsobují jasné vědomí, pochází citové, ale i volní posuzování našich vlastních činů, našich vlastních vnitřních prožitků a našich myšlenek. Když bdíme, usuzujeme proto o svém vnějším životě tak, jak to zkrátka dovedeme, podle toho, jaké myšlenky jsme byli schopni vtisknout našemu fyzickému a éternému tělu.

K tomu, co prožíváme, se však vyjadřuje nejen naše vlastní Já, ale k tomu, co prožíváme a co činíme, se vyjadřuje celý duchovní vesmír. Ten soudí. Ten nazývá čin, myšlenku nebo cit dobrými nebo zlými. To, co my sami mezi probuzením a usnutím soudíme o tom, jací lidé jsme, si říkáme my sami. Tím, co k naší lidské bytosti, k našim lidským činům říká vesmír, jeho duchovní obsah, který - jak jsem v těchto přednáškách již dostatečně vyložil - v sobě jako přírodní zákony zahrnuje morálnost, tím prochází Já mezi usnutím a probuzením. A toto Já prožívá - tak se to ukazuje inspiraci - i v tom nejkratším spánku ještě jednou všechno, čím člověk prošel od posledního probuzení do usnutí, jímž vstoupil do tohoto spánku, ať krátkého nebo dlouhého, v němž se právě nachází. Jestliže tedy budou toto po sobě následující stavy [přednášející kreslí] - bdění, spánek, bdění, spánek - člověk ve spánku prožívá vždycky znovu to, čím prošel v minulé periodě bdění, zejména tedy to, co prožil on sám.

Toto prožívání, nakolik je prožíváním Já, zůstává pro obvyklé pozemské vědomí zprvu nevědomé. Inspirace ho může pozvednout do vědomí. Pak se ukáže zvláštní povaha tohoto prožívání; pak poznáme, jaké toto prožívání je. Nuže, toto prožívání je takové, že jím procházíme přesně v opačném směru oproti tomu, co prožíváme ve dne. Jestliže tedy ve dne prožíváte své zážitky - kratší prožitky ze spánku bych teď vyloučil - od rána do večera, pak během noci ve spánku prožíváte své zážitky pozpátku, od večera do rána; skutečně pozpátku. Prožíváte je tak, že prožíváte to, co k našim denním prožitkům říká vesmír, duchovní vesmír.

To však současnému člověku během jeho pozemského života vůbec nemusí vstoupit do vědomí. Do vědomí to však přijít musí, jinak by člověk ve svém bytí vypadl z bytí kosmického. Inspirované poznání také ukazuje, že v okamžiku, kdy člověk po smrti, jak jsem řekl, dva, tři, čtyři dny přehlídí tablo svého života, jsou jeho vzpomínky evolvovány do kosmu a že pak, po tomto prožitku dvou, tří, čtyř dnů následujících po smrti, během nichž dochází k onomu rozprostírání vzpomínek (což se často také nazývá uvolňováním, odpoutáváním éterného těla), začíná pro člověka doba, kdy se za svým pozemským životem může ohlédnout ještě jiným způsobem než dosud.

Vezmeme-li si tyto dva, tři, čtyři dny po smrti, ukáže se velkolepé životní tablo. V tomto tablu je ovšem zprvu jen to, co člověk prožil během dní, během období bdění. Ve skutečnosti však člověk neprošel pouze tím, čím prošel během těchto bdělých období, ale i tím, čím prošel v obdobích spánku. Ačkoli se za pozemským životem ohlížíte ve svých obvyklých vzpomínkách, dobu spánku při tom vždycky vynecháváte. Ohlížíte se tak, jako kdybyste ve svém vnitřním prožívání zažili 25. srpen 1923, nikoli už ale předchozí noc. A k 25. srpnovému dni pak nepřipojíte noční zážitky, neboť ty se vašemu vědomí vymykají, ale 24., 23. srpen atd. až do onoho okamžiku po vašem narození, na který si už nevzpomínáte.

To je také skutečně to, co se objevuje v době dvou až tří dnů po smrti. Potom nastává období, kdy duševně-duchovní bytost po smrti zesílila natolik, aby v duchovním světě mohla prožívat to, co mohla jen nevědomě, v podobě obrazu utvářet pokaždé mezi usnutím a probuzením. Objevuje se tento prožitek. A člověk nyní prožívá přibližně třetinu svého života, neboť tolik zhruba prospívá v normálním pozemském životě. Člověk tedy po své smrti prochází obdobím, kdy pozpátku prožívá své noci, a to asi po dobu jedné třetiny svého života, podle délky svého pozemského života. Ještě jednou tak pozpátku prožívá svůj život, nejprve poslední noc, potom předposlední, potom předpředposlední atd., až se dostáváme k narození, respektive k početí.

Toto zpětné procházení člověka úplně jiným světem po smrti jsem z jiného hlediska popsal v rámci toho, co jsem ve své *Theosofii* vyložil jako průchod lidské duševně-duchovní bytosti duševním světem.* Poté co člověk tímto způsobem projde duševním světem - jestliže se dožil dvaceti nebo jedenadvaceti let, trvá to po smrti asi sedm let, jestliže se dožil šedesáti let, trvá to asi dvacet let; to je právě tak dlouho, kolik ze svého života tady na Zemi prospal - čeká ho prožití toho, co se prostřednictvím celé bytosti stalo z pozemského bytí, jež stvořili bohové, aby s pomocí lidského pokolení přivedli svět zase o kousek dále. Až do konce tohoto zpětného prožívání nocí člověk po smrti procházel tím, co se stalo z něj a co on znamená pro vesmír. Nyní musí prožít, co se skrze jeho život stalo pro Zemi samotnou. To si žádá dlouhý čas –

zítra o tom budeme mluvit podrobněji; vyplní to polovinu doby mezi pozemskou smrtí a novým pozemským životem.

Když procházíme pozpátku jednotlivé noci, dostaneme se až k narození. Jakmile k němu dospějeme, poté co jsme pozpátku prošli duševním světem (po smrti se v čase vracíme), čeká nás cesta k našemu minulému pozemskému životu, aby pak člověk mohl svůj minulý pozemský život vzít s sebou jako zdroj pro utváření dalšího, třetího pozemského života. Člověk se tedy musí vrátit nejen ke svému narození a prožívat po své smrti svůj uplynulý pozemský život, ale musí se vrátit až ke svému minulému pozemskému životu.

Tím vstupujeme do oblasti dávné iniciační vědy (která dnes musí být obnovena způsobem pro současné lidské schopnosti přiměřeným), kde tato iniciační věda převáděla poznání do náboženského života člověka. Neboť iniciační věda je vždy skutečným poznáním, ovšem takovým poznáním, které převádí ze smyslového světa do světa duchovního, a může tak podnítit vůli člověka takovým způsobem, aby tato vůle dostala religiózní charakter. Pro iniciační vědu všech dob bylo proto velmi důležitou zkušeností (zkušeností vyplývající pro třetí druh poznání, který jsem v těchto dnech charakterizoval jako poznání intuitivní), že pro člověka je neobyčejně důležité, aby se při svém zpětném průchodu životem vedoucím až k minulému pozemskému životu na své cestě setkal s nějakou bytostí, která se mu po smrti může stát průvodcem.

V jisté oblasti Země si lidé řekli: Ve svém pozemském životě musím přijmout učení posledního bódhisattvy, který se na Zemi objevil. Řekněme, že ten člověk žil nějakých tři sta let poté, co se zjevil bódhisattva. Jakmile se však po smrti vrátil až k minulému pozemskému životu (neboť toto vracení se, tento život mezi smrtí a novým narozením trvá zkrátka déle), dostal se do doby, kdy poslední bódhisattva působil na Zemi. A setkání s posledním bódhisattvou se v dávné iniciační vědě připisovalo to, že člověk skutečně může navázat na svůj minulý pozemský život, to znamená, že může najít sílu k věčnému životu, kterou může najít jen tehdy, může-li navázat na svůj minulý pozemský život.

Tato možnost setkat se s bódhisattvy, sestoupivšími z určitých oblastí duchovního světa do světa pozemského, však v určitém momentu evoluce lidstva skončila. A dnes by byl člověk v takové situaci, že kdyby po smrti prošel oním navracením se až ke svému narození, respektive početí a dále by pozpátku hledal cestu až k minulému pozemskému životu, nemohl by přijít na to, jak na svůj minulý pozemský život navázat.

Tuto možnost navázání mohl člověk v prvních tisíciletích vývoje Země před mystériem na Golgotě získat tak, že se při svém návratu dostal do epochy působení posledního bódhisattvy. Dnes člověku pomůže jedině to, když tento návrat prožívá pod vedením bytosti, jež se skrze mystérium na Golgotě spojila se Zemí, jinými slovy, když mezi ním a mystériem na Golgotě vznikne takový vztah, že se pro něj Kristus může stát vůdcem; Kristus v sobě totiž zahrnuje vůdcovské síly pro život mezi smrtí a novým narozením, které tu vždycky existovaly v podobě bódhisattvů, objevivších se na Zemi.

Mystériem na Golgotě je tak právě pro zážitky mezi smrtí a novým narozením jednou z nejdůležitějších skutečností v celé evoluci Země. Chceme-li tedy poznat duchovní evoluci Země a postavení této duchovní evoluce Země v duchovní evoluci vesmíru, a chceme-li také pochopit, čím v souvislosti s touto duchovní evolucí Země a vesmíru prochází člověk mezi smrtí a novým narozením ve svém duchovním životě po smrti, potom musíme do celého vývoje světa začlenit mystérium na Golgotě. Dnešní člověk tak musí zvládnout přechod od nahlížení evoluce člověka k nahlížení evoluce světa, a to tak, že bude při tomto přechodu brát v úvahu mystérium na Golgotě v celém jeho zásadním významu pro události evoluce Země a evoluce lidstva v rámci evoluce Země.

O těchto věcech, které se odehrávají v návaznosti na to, co člověk prožívá dále po smrti po svém rozpomenutí se na noční zážitky, o těchto zážitcích člověka po smrti v souvislosti s vývojem světa (nakolik mohou být odhaleny moderní iniciační vědou) bude tedy pojednávat zítřejší přednáška.

Penmaenmawr, 26. srpna 1923

GA 279